

Katarzyna Brzozowska

Roksana Robak

Uniwersytet Wrocławski

Znaczenie procesu metropolizacji w zglobalizowanym świecie

XXI wiek nie upłynie pod auspicjami USA czy też Chin, nie zdominuje go Brazylia, nie dokonają tego też Indie. Karty XXI wieku zapiszą się bowiem pod znakiem metropolii. W wieku tak trudnym to właśnie miasta, wchodząc w rolę państw, stają się wyspami zarządzania, na których zostanie zbudowany przyszły ład światowy. Ład, który nie prowadzi do globalnej wioski, ale ich gęstej sieci¹.

Te sugestywne słowa jednego z najwybitniejszych politologów obecnego wieku Paraga Khanny dobitnie oddają trendy rozwoju przestrzeni panujące w światowej ekonomice.

Współczesną gospodarkę cechuje gwałtowne tempo urbanizacji. Obecnie na świecie istnieje około 400 miast liczących ponad milion mieszkańców, z czego jedna trzecia ulokowana jest na kontynencie azjatyckim. Sam obszar metropolitalny Tokio-Yokohama zamieszkuje 34 mln mieszkańców, a społeczność New York City liczy około 22 mln osób. Jeśli tendencja wzrostowa się utrzyma, a jest to niemalże pewne, to w niedługim czasie 60% mieszkańców Ziemi stanie się mieszkańcami metropolii². Z trudem dziś można prognozować, jakie będą pełne konsekwencje takiego stanu. Pewne jest jedno — miasta nadal będą wzrastać, rozrastać się będzie także liczba ich mieszkańców. Dotyczy to zwłaszcza największych ośrodków — metropolii. Kapitałnego znaczenia nabiera zatem problem zarządzania rozwojem miast, by zwiększaniu ich konkurencyjności towarzyszyło postępowanie zgodne z zasadami zrównoważonego rozwoju.

Zamysłem autorki jest przyjrzenie się drodze, jaką przeszło miasto — pasywny podmiot dysponujący określonymi warunkami — by stać się metropolią, czyli aktywnym uczestnikiem globalnej ekonomiki, oraz jakie są konsekwencje takiego

¹ P. Khanna, *Beyond city limits*, „Foreign Policy”, wrzesień 2010, http://www.foreignpolicy.com/articles/2010/08/16/beyond_city_limits?page=full (dostęp: 2 lutego 2011).

² *The principal agglomerations of the World. Statistics*, <http://www.citypopulation.de/world/Agglomerations.html> (dostęp: 21 marca 2011).

stanu zarówno dla gospodarek narodowych, jak i dla ekonomiki światowej. W artykule zawarte są odpowiedzi na pytania, czym jest konkurowanie na poziomie metropolii, o co konkurują tego typu ośrodki i jakie są tego rezultaty. Na tle światowych trendów zarysowana została siła metropolitalna polskich miast oraz perspektywy jej rozwoju.

* * *

Metropolizacja jest jednym z najbardziej dynamicznych procesów współczesnego świata, o dużym znaczeniu dla relacji w układach osadniczych oraz dla powiązań między wielkimi miastami. Jest to zjawisko wieloaspektowe: ekonomiczne, społeczno-kulturowe, a także fizyczno-techniczne. Bohdan Jałowiecki definiuje metropolizację jako proces podejmowania w skali ponadnarodowej przez niektóre duże miasta funkcji kierowniczych w sferze gospodarczej oraz politycznej i/lub funkcji wzorcotwórczych w kulturze³.

Przy braku wątpliwości co do charakteru procesu, w literaturze widoczny jest swoisty brak zgody co do precyzyjnego określenia, czym jest sama metropolia. Ujęcia ilościowe⁴ nie są traktowane jako wyłącznie zasadne, na pierwszy plan wysuwają się zmiany jakościowe, jakie niesie z sobą to „megazjawisko” w przestrzeni. Dość powszechnie metropolię uważa się za ośrodek o znaczącym wpływie na procesy rozwoju cywilizacji, pełniący funkcje zarządzania przepływami w skali globalnej lub regionalnej i powiązany siecią kontaktów z innymi ośrodkami o podobnych cechach, współcześnie również częściowo niezależny od otaczającego go regionu⁵.

Proces metropolizacji wiąże się ściśle z przekształceniami w przestrzeni miejskiej, które pokazują drogę, jaką pokonuje miasto, stając się metropolią. W ciągu wieków funkcjonowały trzy formy ośrodków miejskich: pierwotne formy miejskie (starożytne *polis*, europejskie miasto średniowieczne), tworzące swoisty wzorzec miasta funkcjonujący w kulturze europejskiej, aglomeracje miejsko-przemysłowe dominujące w gospodarce industrialnej i metropolie charakterystyczne dla współczesnej gospodarki informacyjnej.

Głównymi cechami pierwszej z wymienionych form miejskich były: fortyfikacje, rynek, własny sąd z częściowo własnym prawem, stowarzyszenia, częściowa autonomia oraz władze wybierane przez obywateli⁶. Cechy te stopniowo ewolu-

³ B. Jałowiecki, *Polskie miasta w procesie metropolizacji*, „Studia Regionalne i Lokalne” 2005, nr 1, s. 1.

⁴ W postaci kryterium liczby mieszkańców czy też wielkości powierzchni.

⁵ J. Lendzion, *Znaczenie obszarów metropolitalnych i ich otoczenia oraz współczesnych procesów metropolizacyjnych w kształtowaniu polityki regionalnej państwa*, Gdynia 2004, s. 4.

⁶ G. Gorzelak, B. Jałowiecki, M. Smętkowski, *Obszary metropolitalne w Polsce: problemy rozwojowe i delimitacja*, Raporty i Analizy Euroreg 2009, nr 1, Warszawa 2008, s. 6, cyt. za: M. Weber, *Définir la ville*, [w:] *Villes & Civilisation Urbaine, XVIII–XX siècle*, red. M. Roncayolo, T. Paquot, Paris 1992.

owały, czego skutkiem było wykształcenie się form późniejszych. Dawne miasta początkowo posiadały mury obronne, a potem także wyraźnie odróżniały się od wiejskiego otoczenia. Współczesne metropolie nie mają granic, które oddzielałyby ich obszar od otoczenia. Dawniej ludzie przybywający do miasta otrzymywali specjalny status, odróżniali się od pierwotnych mieszkańców, obecnie — poza tym, że liczba ludności miejskiej gigantycznie wzrosła — istotne jest, że przepływy ludzi do i z metropolii są czymś naturalnym, a wręcz charakterystyczne staje się oderwanie jednostki od miejsca, ciągły ruch wewnątrz populacji metropolii. W przeszłości nieodzowną cechą miasta był położony centralnie rynek, natomiast obecnie cała metropolia jest jednym wielkim rynkiem, jej główne funkcje nie skupiają się aż tak wyraźnie w centrum. W odróżnieniu od epoki industrialnej, w której decydujące znaczenie w gospodarce miasta odgrywał przemysł, w metropoliach nie produkuje się już na tak dużą skalę, lecz świadczy usługi i wytwarza informacje. Ośrodki miejskie nie są już, jak kiedyś, skupiskami wytwórczości i handlu, ale siedzibami biur, w których znajdują się węzły światowych sieci, łącza i infostrady, ośrodkami kultury i sportu, jak również miejscami tranzytu międzynarodowego.

Z przedstawionego opisu ewolucji od miasta do metropolii wynikają główne właściwości, jakimi charakteryzują się metropolie i jakimi odróżniają się od miast tradycyjnego typu. Cechy te są zarazem kryteriami wyznaczania metropolii⁷. Są to:

- minimum 0,5–1 mln mieszkańców (w zależności od tego, czy chodzi o metropolię typu regionalnego czy globalnego),
- znaczny potencjał ekonomiczny i silnie rozwinięty sektor usług wyższego rzędu,
- duży potencjał innowacyjny (wielość jednostek naukowych i badawczo-rozwojowych),
- pełnienie wyspecjalizowanych funkcji metropolitalnych, zwłaszcza związanych z zarządzaniem społeczeństwem w skalach przekraczających zasięg regionu, a nawet kraju, a także z rozwojem gospodarki informacyjnej opartej na wiedzy,
- wykształcone metropolitalne układy przestrzenne z rozległą zurbanizowaną strefą podmiejską o silnych dośrodkowych powiązaniach integracyjnych,
- także wyjątkowość centrum miejskiego pod względem historycznym, kulturowym, architektonicznym.

Najbardziej istotnym z tych kryteriów, mającym największe znaczenie dla procesu metropolizacji, są wyspecjalizowane funkcje metropolitalne⁸, jakie pełnią wielkie ośrodki miejskie. Należą do nich:

⁷ T. Markowski, T. Marszał, *Metropolie. Obszary metropolitalne. Metropolizacja. Problemy i pojęcia podstawowe*, Warszawa 2006, s. 12–13.

⁸ J. Lenzion, *op. cit.*, s. 5–6.

- bycie gospodarczym centrum decyzyjnym w skali globalnej lub regionalnej, lokalizacja instytucji reprezentujących struktury kierowania, zarządzania i kontroli o międzynarodowym zasięgu,

- lokalizacja działalności usługowej wyższego rzędu (funkcje finansowe, polityczne, religijne, administracyjne, kulturalne, naukowe, edukacyjne, turystyczne, gospodarcze, komunikacyjne, informacyjne itp.),

- skupianie kadr kierowniczych i menedżerskich, centrali międzynarodowych korporacji i banków, uczelni wyższych (zwłaszcza o dużym udziale studentów zagranicznych), organizacji międzynarodowych,

- regularna organizacja międzynarodowych spotkań, targów, wystaw, kongresów, konferencji, festiwali i imprez sportowych,

- członkostwo w organizacjach międzynarodowych, związkach miast partnerskich itp.,

- dobre połączenia z innymi metropoliami krajowymi i zagranicznymi (autostrady, szybka kolej i połączenia lotnicze, środki przesyłu i przetwarzania informacji), media o zasięgu międzynarodowym (odgrywanie roli węzła w sieci powiązań komunikacyjnych, organizacyjnych i informacyjnych),

- stymulowanie rozwoju sieciowego modelu gospodarki i zarządzania.

Mamy zatem do czynienia z wyłanianiem się nowej ery cywilizacyjnej, gdzie dominują postfordowskie czynniki rozwoju. Procesy te przekładają się na funkcjonowanie metropolii, a w tym na warunki ich konkurencyjności⁹.

Proces metropolizacji jest sprzęgnięty z postępującą globalizacją, wyznaczającą nowy paradygmat rozwoju, a sama metropolia stanowi najżywszy przejaw kluczowego atrybutu procesu — superterytorializacji w wymiarach: gospodarczym, społecznym i kulturowym. To właśnie wszechobecny proces globalizacji stał się głównym czynnikiem sprawczym ewolucji miasta do metropolii, determinując trzy najważniejsze procesy rozwoju miast:

- globalną wzajemną konkurencję miast w tworzeniu między innymi warunków przyciągnięcia instytucji międzynarodowych,

- pozycję konkurencyjną miast obsługiwanych przez najnowocześniejszą infrastrukturę komunikacyjną,

- poprawę sytuacji miast przygranicznych, które zyskały strefy rozwoju¹⁰.

O ile w przyciąganiu instytucji o skali międzynarodowej przewagę mają stolice państw, o tyle czynnik infrastrukturalny poszerza grono miast o cechach metropolitalnych. Jak podkreśla Tomasz Parteka¹¹, istotne jest, by dysponowały one i roz-

⁹ T. Parteka, *Europejskie wyzwania spójności polskiej przestrzeni. Regiony, metropolie, transport*, Gdańsk 2008, s. 112–113.

¹⁰ J. Szlachta, *Problemy rozwoju wielkich miast UE na tle szerszej przestrzeni europejskiej*, [w:] *Strategie rozwoju wielkich miast*, red. R. Domański, Warszawa 1995, Biuletyn KPZK PAN, s. 169.

¹¹ T. Parteka — dyrektor Departamentu Rozwoju Regionalnego i Przestrzennego Urzędu Marszałkowskiego Województwa Pomorskiego. Uczestniczył w pracach Międzyresortowego Zespołu

wijały węzły powiązań lądowych, powietrznych czy wodnych w co najmniej trzech kierunkach, co pozwoli im partycypować w sieci zdywersyfikowanej, a nie tranzytowej. Czynniki infrastrukturalny, generując rozwój gospodarczy, przyciąga podmioty gospodarcze i instytucje zagraniczne. Wiele wskazuje zatem na to, że jest to aktualnie najsilniejsza determinanta rozwoju miast¹².

W gospodarce informacyjnej miasto konkuruje o kapitał i innowacyjne branże działalności gospodarczej¹³. Stara się stworzyć atrakcyjne środowisko dla działalności wielkich korporacji transnarodowych. Większe znaczenie mają jakościowe czynniki lokalizacji: wykwalifikowana siła robocza, możliwość kooperacji produkcyjnej oraz niezawodna infrastruktura. Metropolie, dążąc do zwiększenia swojej konkurencyjności na arenie międzynarodowej, marginalizują region, który stanowi ich bezpośrednie otoczenie.

Metropolia i jej region nie funkcjonują na tych samych poziomach. Ta pierwsza generuje popyt na zasoby wysokiej jakości, którego region nie jest w stanie zapewnić, dysponując najczęściej prostymi zasobami. Następuje więc oderwanie metropolii od jej otoczenia. Dochodzi do polaryzacji na centrum i peryferie. Zauważyć należy, że właśnie wzrost siły i znaczenia wzajemnych powiązań między metropoliami (a nie jedynie wzrost liczby ludności zamieszkującej wielkie ośrodki miejskie) stanowi — obok koncentracji w metropoliach kierowniczych funkcji gospodarki światowej — istotę procesu metropolizacji. Zjawisku temu sprzyja istnienie nowej, gęstej, wielowarstwowej sieci połączeń transportowych i telekomunikacyjnych. Metropolie to najwyższa forma organizacji w społeczeństwie sieciowym¹⁴, węzły w globalnej sieci przepływów, dzięki którym dokonuje się wymiana i zarządzanie informacją. „Sąsiadem” metropolii pod względem gospodarczym i społecznym staje się inna, czasem bardzo odległa w sensie geograficznym metropolia, a nie otaczający region, co prowadzi do współczesnej nieciągłości przestrzeni¹⁵ (zob. ryc. 1).

Relacje metropolii w układzie regionalnym, tak jak i sama metropolia, ulegały z czasem ewolucji. W gospodarce industrialnej relacje między ośrodkiem miejskim a regionem dawały przewagę miastu, które eksploatowało region na potrzeby swojej gospodarki, chociaż tym samym miasto było wysoce uzależnione od swojego otoczenia regionalnego. Im region był silniejszy gospodarczo, tym dany ośrodek miej-

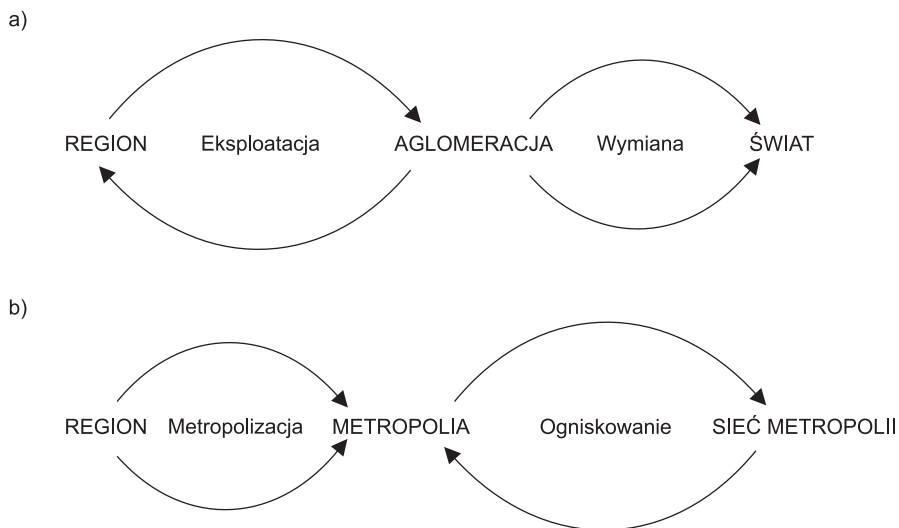
ds. Przygotowania Narodowego Planu Rozwoju na lata 2007–2013 jako przedstawiciel marszałków województw. Jest ekspertem krótkoterminowym Banku Światowego. Pracuje naukowo na Politechnice Gdańskiej, gdzie kieruje Zakładem Rozwoju Regionalnego i Zarządzania Przestrzenią.

¹² T. Parteka, *op. cit.*, s. 117.

¹³ W.W. Budner, *Procesy metropolizacji i rozwoju metropolii w Polsce*, „Acta Scientiarum Polonorum. Administratio Locorum” 7, 2008, nr 1, s. 8.

¹⁴ Funkcjonowanie społeczeństwa sieciowego oparte jest przede wszystkim na przepływach: kapitału, technologii, wiedzy, symboli i wyobrażeń — czyli ogólnie informacji (za: J. Lendzion, *op. cit.*, s. 6).

¹⁵ G. Gorzelak, B. Jałowicki, *Konkurencyjność regionów*, „Studia Regionalne i Lokalne” 1, 2000, nr 1, s. 12.

Ryc. 1. Związki między miastem a jego otoczeniem: a) w przemysłowej fazie wzrostu gospodarczego; b) w gospodarce informacyjnej

Źródło: M. Smętkowski, *Nowe relacje między metropolią i regionem w gospodarce informacyjnej*, „Studia Regionalne i Lokalne” 7, 2001, nr 4.

ski miał wyższą rangę. Między miastem a gospodarką światową istniały zaś relacje wynikające głównie z wymiany produkowanych dóbr przemysłowych. Miasto eksportowało przetworzone towary, nabywając uprzednio potrzebne w procesie produkcji surowce, półprodukty i dobra konsumpcyjne z otoczenia regionalnego oraz korzystając z jego zasobów pracy. Zatem konkurencyjność miasta określana była w dużym stopniu przez zasobność regionu w siłę roboczą, surowce i energię.

Współcześnie wielkie ośrodki miejskie obsługują region pod względem administracyjnym, w zakresie finansów, sądownictwa, nauki i kultury. Mają również istotny pozytywny wpływ na region pod względem pobudzania wzrostu i jakościowych zmian poprzez dyfuzję innowacji czy wzorców stylu życia. Oddziaływanie metropolii na region w sensie gospodarczym nie jest tak jednoznaczne: obok korzyści istnieją też — występujące w różnych sytuacjach i z różnym nasileniem — procesy „wymywania”, drenowania regionów pod względem ich zasobów, na przykład przez migrację młodych i wykształconych kadr do miast czy skupianie większości inwestycji w metropoliach itp.¹⁶

Otoczenie regionalne ulega też niejednokrotnie negatywnym wpływom metropolii. Wzrost cen nieruchomości na terenach miejskich spowodował, że tańsze tereny poza miastem stały się atrakcyjne dla rozwoju niepożądanego w metropoliach infrastruktury technicznej (na przykład składowisk odpadów), infrastruktury

¹⁶ J. Lenzion, *op. cit.*, s. 7.

transportowej i przesyłowej (co często prowadzi do fragmentaryzacji przestrzeni otoczenia regionalnego), dla lokalizacji wielkopowierzchniowych centrów dystrybucyjnych i handlowych, jak i pracochłonnych branż działalności produkcyjnej, a także budownictwa mieszkaniowego i rekreacyjnego (często w formie ogrodzonych enklaw).

Samo myślenie o metropoliach jako o węzłach w globalnej sieci miast zostało zapoczątkowane przez Johna Friedmana¹⁷, który wyodrębnił również z tej sieci grupę miast światowych, formułując tzw. hipotezę miasta światowego (*world city hypothesis*)¹⁸. Głosiła ona, iż wielkie miasta są miejscami koncentracji kapitału transnarodowego, rynkami zbytu i podstawowymi węzłami w przestrzennej organizacji produkcji, a poziom ich zespolenia z gospodarką światową oraz funkcje, jakie pełnią w międzynarodowym podziale pracy, są wyznacznikiem zmian strukturalnych zachodzących w tych miastach. Powstaje tym samym zhierarchizowana sieć miast światowych, a jednocześnie dochodzi do polaryzacji przestrzennej.

Hipotezę Friedmana rozwinęła Saskia Sassen¹⁹, tworząc koncepcję miasta globalnego²⁰. Podkreślała ona nowe funkcje wielkich miast, zwłaszcza związane z usługami wyższego rzędu i innowacyjnością. Sassen dostrzegła wzrost znaczenia funkcji centralnych w przedsiębiorstwach (zarządzania, koordynacji, funkcji usługowych i finansowych) spowodowany zwiększoną dekoncentracją działalności gospodarczej i wzrostem powiązań między jej różnymi gałęziami. Powoduje to, że wielkie firmy są w pewien sposób zmuszone do zlecenia tych funkcji wyspecjalizowanym usługodawcom zewnętrznym, którzy z kolei funkcjonują w środowisku informacyjnym charakterystycznym dla metropolii. Tym samym firmy zlecające stają się mniej uzależnione od przestrzeni miejskiej i mogą bardziej dywersyfikować lokalizację swoich siedzib. W ślad za nimi podążają jednak usługodawcy, lokując swoje filie w coraz to nowych miastach i tworząc w ten sposób system wymiany w ramach sieci światowych metropolii. Zatem miarą intensywności powiązań sieciowych między metropoliami są relacje utrzymywane przez firmy działające w sferze usług dla przedsiębiorstw (reklama, księgowość, banki i finanse, ubezpieczenia, biura doradcze i prawnicze) ulokowane w tych metropoliach.

¹⁷ J. Friedman — twórca teorii centrum i peryferii (1966), uważany za największy autorytet planowania zagospodarowania przestrzennego w globalnej gospodarce. Zob. <http://www.scarp.ubc.ca/profiles/faculty/John%20Friedmann> (dostęp: 10 lutego 2011).

¹⁸ M. Smętkowski, *Nowe relacje między metropolią i regionem w gospodarce informacyjnej*, „Studia Regionalne i Lokalne” 7, 2001, nr 4, s. 5.

¹⁹ S. Sassen — amerykańska socjolog i ekonomistka, analizująca globalizację i problemy międzynarodowej migracji ludności. Wprowadziła do nauk społecznych pojęcia takie jak „globalne miasto” i „obwody przetrwania”. Profesor wydziału socjologii na Uniwersytecie Chicagowskim i w London School of Economics.

²⁰ M. Smętkowski, *op. cit.*, s. 5–6.

Istotną cechą współczesnej gospodarki jest permanentna konkurencja, której motorem napędowym są procesy umiędzynarodowienia współpracy handlowej i finansowej, delokalizacja działalności gospodarczej czy też liberalizacja przepływów międzynarodowych. Wykształcone na ich gruncie zjawiska offshoringu i outsourcingu stały się współkreatorami architektury powiązań między przedsiębiorstwami, krajami i wreszcie regionami. Metropolie, jako akceleratory rozwoju regionu, przestały być tym samym pasywnymi podmiotami zapewniającymi jedynie warunki dla rozwoju gospodarczego branż. Dziś są aktywnymi uczestnikami gry konkurencyjnej. Owa konkurencyjność rozumiana jest dwojako: jako stan oraz jako proces. Ujęcia te odpowiadają pojęciom konkurowania pośredniego i bezpośredniego. Konkurowanie pośrednie dotyczy istnienia (lub tworzenia) takich warunków otoczenia regionalnego dla firm, jakie pozwolą im uzyskać przewagę konkurencyjną w stosunku do przedsiębiorstw spoza regionu. Jest ono mierzone zdolnościami konkurencyjnymi firm zlokalizowanych w ośrodku. Natomiast drugi typ konkurencyjności jest bezpośrednio związany z rywalizacją upodmiotowionych jednostek terytorialnych, które konkurują między sobą²¹. A o co w szczególności? Przede wszystkim są to²²:

- atrakcyjny profil gospodarczy,
- prywatny kapitał inwestycyjny,
- wartość dodana gospodarki miejskiej,
- mieszkańcy,
- fundusze publiczne,
- głośne wydarzenia (konferencje, festiwale, zawody sportowe).

Ucieleśnieniem intensywnej konkurencji na poziomie metropolii jest wiele powstających rokrocznie rankingów porównujących atrakcyjność metropolii w skali globalnej oraz europejskiej. Poszczególne klasyfikacje w sposób kompleksowy poruszają różne aspekty metropolitalności. European City Entrepreneurship Ranking opiera się na postrzeganiu metropolii w ocenie prowadzących w nich biznes przedsiębiorców w aspektach: dostępu i promocji przedsiębiorczości, pomocy przy zakładaniu firmy, dostępności finansowania itd. Metodologia polega na badaniach przeprowadzonych na grupie 170 tys. przedsiębiorców, w tym 4,5 tys. szefów firm z 37 miast w 18 państwach Europy²³. Badania firmy Mercer z kolei pozwalają ocenić standard życia oraz potencjał rozwojowy największych miast naszego globu. Miastem bazowym, do którego są porównywane wszystkie ośrodki, jest Nowy Jork, a liczba analizowanych ośrodków w 2010 roku sięgnęła 221.

²¹ T. Markowski, *Główne tendencje rozwoju i problemy strukturalne polskich metropolii w nowych warunkach ustrojowych*, Warszawa 1988, Biuletyn KPZK PAN, s. 182.

²² Instytut Konkurencyjnej Ekonomii Regionów, *3. Ranking metropolitalności miast polskich. NORDEA METROX 2010*, Poznań 2010, s. 18.

²³ *The 2010 ECER-Banque Populaire Ranking*, <http://www.ecer.fr/rapport/rapporteng1.html> (dostęp: 10 lutego 2011).

Od roku 2010 Mercer porównuje również eko-miasta, poddając ocenie między innymi: wykorzystanie odnawialnych źródeł energii, dostępność i jakość wody pitnej, standardy w zakresie oczyszczania miasta, poziom zanieczyszczenia powietrza, poziom hałasu czy utrudnienia w ruchu ulicznym²⁴. Z kolei według FDI Magazine istotne są aspekty takie jak: potencjał gospodarczy, kapitał ludzki, infrastruktura oraz opłacalność prowadzenia biznesu²⁵. Podobne czynniki w badaniu 65 miast powyżej 1 mln mieszkańców uwypukla Global Cities Index, tworzony przez Foreign Policy. Zgodnie z nim miasto globalne powinno osiągać wyróżniające wyniki w pięciu obszarach, którymi są: obecność i aktywność biznesu, kapitał ludzki, wymiana informacji, oferta kulturalna oraz interesujący aspekt oddziaływania miasta na kształtowanie polityki, mierzony obecnością ambasad, organizacji międzynarodowych, czołowych think tanków itp.²⁶

Wspólny dla wszystkich rankingów jest fakt, że na pierwszych miejscach niezmiennie plasują się metropolie Stanów Zjednoczonych Ameryki oraz stolice Europy Zachodniej, głównie Londyn i Paryż. Z roku na rok widoczny jest również wzrost siły metropolitalnej ośrodków azjatyckich. Co znamienne, spośród miast polskich w klasyfikacjach poważną pozycję zajmuje jedynie miasto stołeczne Warszawa i o ile w rankingach światowych nie jest ona ujmowana bądź zajmuje miejsca w drugiej dziesiątce, o tyle w rankingach europejskich jej obecność utrwała się, a znaczenie rośnie (zob. tab. 1).

Tabela 1. Komparatystyka liderów rankingów metropolitalnych z 2010 roku

European City Entrepreneurship Ranking	FP, The Global Cities Index	Mercer, Quality of Living Ranking	FDI, Cities and Regions of the Future
1. Frankfurt	1. Londyn	1. Wiedeń	1. Nowy Jork
2. Malmö	2. Paryż	2. Zurych	2. Londyn
3. Warszawa	3. Moskwa	3. Genewa	3. Tokio
4. Hamburg	4. Sztokholm	4. Vancouver	4. Paryż
5. Berlin	5. Barcelona	5. Auckland	5. Hong Kong
*	22. Warszawa	*	*

* Warszawa nie została ujęta w rankingu.

Źródło: opracowanie własne.

Polską odpowiedzią na sieciowe podejście do badania rozwoju miast i zmierzenie ich pozycji konkurencyjnej jest Ranking NORDEA METROX 2010. Wycho-

²⁴ Mercer, *Quality of Living Report*, <http://www.mercer.com/articles/quality-of-living-survey-report-2010> (dostęp: 11 lutego 2011).

²⁵ FDI Magazine, *European Cities and Regions of the Future 2010/2011*, <http://www.scribd.com/doc/28444403/European-Cities-and-Regions-of-the-Future-2010-11> (dostęp: 10 lutego 2011).

²⁶ *The Global Cities Index 2010*, „Foreign Policy”, <http://www.foreignpolicy.com/node/373401> (dostęp: 11 lutego 2011).

dząc z założenia, że proces metropolizacji jest najważniejszym mechanizmem rozwoju XXI wieku, Instytut Konkurencyjnej Ekonomii Regionów już po raz trzeci w sposób kompleksowy podjął się próby zmierzenia metropolitalności polskich miast. Co kryje się pod zbiorczym hasłem metropolitalności? Według autorów przejawia się ona we wpływie miasta na decyzje podejmowane poza granicami miasta, decyzje jednostek i firm na wielu polach podejmowane bardzo szybko i niekiedy – podprogowo. Ponieważ pomiar takiej siły w sposób bezpośredni jest właściwie niewykonalny, METROX stawia sobie za cel odtworzenie stopnia metropolitalności na podstawie jej efektów, co przekłada się na trójczłonową budowę centralnego wskaźnika tej cechy²⁷. Jak donoszą autorzy, opisując metodologię rankingu, METROX jest instrumentem pomiaru zdolności polskich miast do generowania szans na najbardziej spełnione życie dla największej liczby ludzi²⁸. Novum jest tu relatywność wyników — każda zmienna mierzona jest w stosunku do lidera, którym jest miasto stołeczne Warszawa. Zabieg taki pozwoli utworzyć miarodajną hierarchizację miast polskich.

Centralny wskaźnik w Rankingu METROX obliczany jest na bazie trzech składowych, które z kolei obliczane są na podstawie obiektywnych danych liczbowych ze źródeł pierwotnych, przede wszystkim z Głównego Urzędu Statystycznego (zob. tab. 2).

Tabela 2. Budowa wskaźnika głównego rankingu METROX

Symbol	Wskaźnik cząstkowy	Sposób obliczania i składowe wskaźnika cząstkowego
A	Usieciowienie biznesowe	Wskaźnik zgodny z logiką badań World City Network. Pod uwagę bierze się tu obecność przedsiębiorstw zaawansowanych usług biznesowych (APS), zarówno central, jak i oddziałów, z pierwszych pozycji branżowych rankingów. Badane branże: usługi prawne, consulting, reklama ATL, usługi PR, bankowość, globalna obsługa nieruchomości, usługi teleinformatyczne, ubezpieczenia, domy mediowe.
B	Siła i nowoczesność gospodarki	Wskaźnik oparty na danych GUS (między innymi: PKB <i>per capita</i> , przeciętne wynagrodzenie w usługach dla firm, nakłady inwestycyjne na jednego mieszkańca, ilość zarejestrowanych linii telefonicznych dla B2B, udział studentów w mieście w całkowitej liczbie mieszkańców), danych EUROSTAT (między innymi: liczba zarejestrowanych wzorów przemysłowych, udzielonych patentów), danych własnych IKER oraz innych, na przykład siedziby firm medialnych z bazy PressBook.

²⁷ Instytut Konkurencyjnej Ekonomii Regionów, *op. cit.*, s. 21.

²⁸ Raport METROX jest sporządzony w oparciu o metodologię autorstwa Iker wykorzystującą zmodyfikowaną formułę badania usieciowienia biznesowego J.P. Taylora (University of Loughborough, Globalization and World Cities) oraz dwie dodatkowe kategorie zmiennych.

C	Skala możliwości i rozmach życia w mieście	Na wskaźnik składają się: liczba opcji kulturalnych, instytucji jakości życia, nowoczesnych powierzchni handlowych na 1000 mieszkańców, meczy w najwyższych klasach rozrywkowych, hoteli o standardzie powyżej 4*, skala lotniska, uczelnie wyższe według rankingu „Wprost”, gęstość linii telefonicznych dla B2C, saldo migracji.
Wskaźnik syntetyczny określa według formuły: $M_x = (B \times C) \times A^{29}$		

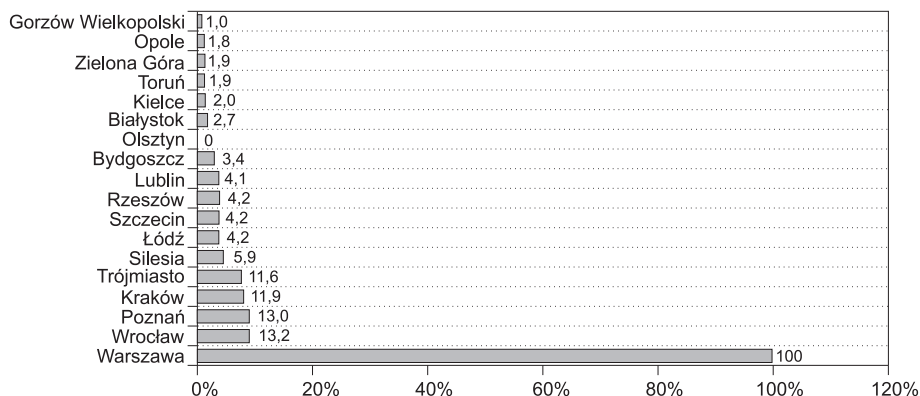
Źródło: Instytut Konkurencyjnej Ekonomii Regionów, 3. *Ranking metropolitalności miast polskich. NORDEA METROX 2010*, Poznań 2010, s. 21–25.

Dzięki zastosowaniu opisanej metodologii Ranking NORDEA METROX 2010 ukazuje kompleksowy obraz etapów rozwoju polskich metropolii (zob. ryc. 2). Na pierwszy rzut oka widać dychotomiczny podział Polski na Warszawę i resztę kraju. Wyraźna jest przepaść, jaka dzieli miasto stołeczne od pozostałej siedemnastki. Zarysowuje się jednak pewna grupa ośrodków, których wyniki wyróżniają się na tle pozostałych, a są to: Wrocław, Poznań, Kraków i Trójmiasto, przez autorów nazywane „metropoliami w produkcji” bądź *challengers*. To są w dużej mierze te same miasta, które w mediach funkcjonują jako pretendenci do miana drugiego miasta w Polsce.

Siła metropolitalna każdej z „metropolii w produkcji” pochodzi z innych aspektów metropolitalności. Polskie miasta aspirujące do miana metropolii wybrały zatem różne modele rozwoju. Na przykład siła Krakowa wynika głównie z wielości i różnorodnej jakości sposobów spędzania wolnego czasu, których wskaźnik osiąga 2/3 poziomu miasta stołecznego. Pod względem usieciowienia biznesu ośrodkiem, który dzieli najmniejszy dystans od Warszawy, jest Wrocław, ale jego wynik nadal stanowi zaledwie 16% osiągow stolicy. Z kolei Poznań to gospodarczy lider wśród challengerów. Natomiast Trójmiasto, mimo że nie wiezie prymu w żadnej kategorii, osiąga wyniki plasujące je w czołówce każdego z aspektów (zob. ryc. 3–5).

Brak kompleksowego rozwoju polskich ośrodków sprawia, że Polska w dającej się przewidzieć perspektywie nie jest w stanie wykreować nawet czterech metropolii na skalę globalną. Autorzy raportu podkreślają jednak, że na mapie świata jest miejsce dla dwóch poważnych polskich ośrodków — Warszawy i jeszcze jednego miasta. Jakie będzie to miasto? To zależy od splotu czynników na poziomie samych miast i na poziomie administracji państwowej. Ważne jest, by uświadomić sobie, że kondycja polskich metropolii nie zależy od kondycji gospodarczej kraju, a wręcz odwrotnie: to krajowa gospodarka będzie konsekwencją budującej się siły metropolitalnej polskich miast. PKB kraju budowane jest przede wszystkim przez PKB miast o cechach metropolitalnych. W Polsce jest niespełna

²⁹ Instytut Konkurencyjnej Ekonomii Regionów, *op. cit.*, s. 20.

Ryc. 2. Ranking NORDEA METROX 2010

Źródło: Instytut Konkurencyjnej Ekonomii Regionów, 3. *Ranking metropolitalności miast polskich. NORDEA METROX 2010*, Poznań 2010, s. 10–11.

900 miast i 2500 gmin, mimo to połowa wartości polskiej gospodarki tworzona jest w dziewięciu obszarach metropolitalnych³⁰. To właśnie one są siłą napędową polskiej gospodarki.

* * *

Metropolie to porządek i chaos zarazem. Zawiera się w nich piękno i brzydota, zalety i wady. Ucieleśniają w sobie postęp ludzkości, ukazując równocześnie jaskrawo jej najgorsze bolączki. Będąc ukształtowane przez historię i kulturę, stają się współczesnymi inkubatorami innowacji, przemyślu, technologii, przedsiębiorczości i kreatywności. To wreszcie motory napędowe dla gospodarki światowej, kreujące dobrobyt, wzmacniające społeczny rozwój oraz zapewniające olbrzymią ilość miejsc pracy. Jednak nigdzie tak wyraźnie jak właśnie w metropoliach nie jest widoczna przejmująca bieda, wykluczenie i degradacja środowiska³¹.

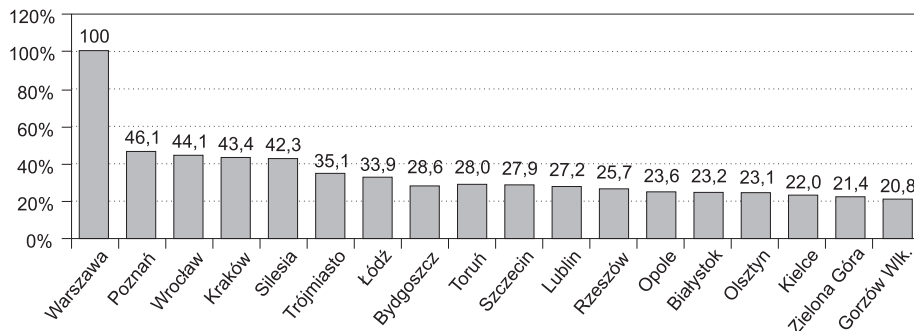
Cytat ten bardzo trafnie ukazuje metropolie światowe jako podmioty ukształtowane przez specyfikę współczesnych procesów urbanizacji, globalizacji, rozwoju gospodarczego i internacjonalizacji procesów rozwoju. Rola metropolii staje się coraz bardziej dominująca, ponieważ są one ośrodkami dynamiki gospodarczej, technologicznej i kulturalnej zarówno w regionie, jak i w skali kontynentalnej czy globalnej.

Los gospodarczy kraju, w którym się znajdują [metropolie], czy to będą Stany Zjednoczone, czy Chiny — pisze Manuel Castells — zależy od osiągnięć metropolii, niezależnie od prowincjonalnej mentalności otoczenia. Metropolie są nie tylko ośrodkami innowacji kulturalnych i politycznych, ale przede wszystkim węzłami globalnych połączeń sieci³².

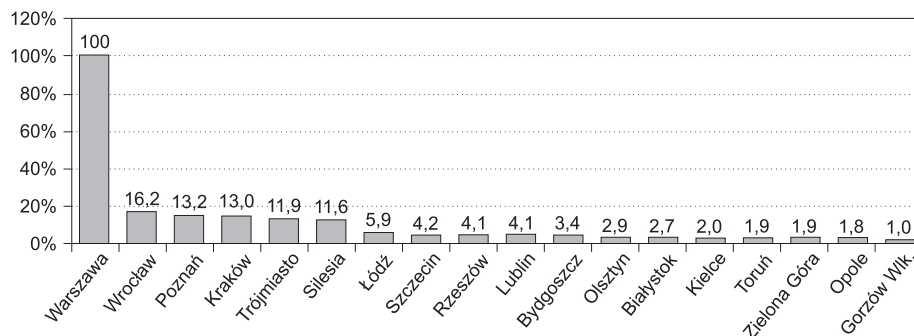
³⁰ *Ibidem*, s. 30–35.

³¹ Un-Habitant, *State of the World's Cities 2008/2009. Harmonious Cities*, London 2008, s. 10.

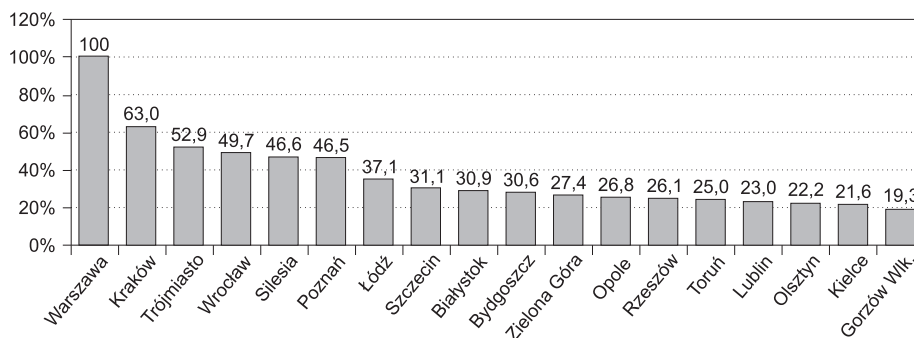
³² G. Gorzelak, B. Jałowiecki, *op. cit.*, s. 21, cyt. za: M. Castells, *The Rise of the Network Society*, Malden 1996, s. 461.

Ryc. 3. Aspekt municypalny rankingu NORDEA METROX 2010. Skala możliwości i rozmach życia
 Źródło: Instytut Konkurencyjnej Ekonomii Regionów, 3. *Ranking metropolitalności miast polskich. NORDEA METROX 2010*, Poznań 2010, s. 14–15.

Ryc. 4. Aspekt regionalny rankingu NORDEA METROX 2010. Siła i nowoczesność gospodarki
 Źródło: Instytut Konkurencyjnej Ekonomii Regionów, 3. *Ranking metropolitalności miast polskich. NORDEA METROX 2010*, Poznań 2010, s. 16–17.

Ryc. 5. Aspekt sieciowy rankingu NORDEA METROX 2010. Usieciowienie biznesowe i koncentracja procesów
 Źródło: Instytut Konkurencyjnej Ekonomii Regionów, 3. *Ranking metropolitalności miast polskich. NORDEA METROX 2010*, Poznań 2010, s. 18–19.

Proces rozwoju metropolii i przejmowania przez nie kluczowych funkcji w gospodarce światowej będzie zachodził w mniej lub bardziej żywiołowy sposób niezależnie od tego, czy jego skutki postrzegane są jako pożądane czy zagrażające. Metropolizacja może być zarówno szansą na rozwój, jak i zagrożeniem dla tego rozwoju poprzez generowanie konfliktów wynikających z jej wpływu na lokalne, zastane struktury społeczne, gospodarcze i przestrzenne.

Procesy metropolizacji w formie początkowej zachodzą także w Polsce. Najbardziej zaawansowane możemy obserwować w Warszawie, ale występują one także w Krakowie, Poznaniu, Trójmieście i we Wrocławiu. Te pięć miast z uwagi na swą wzrastającą rolę międzynarodową ma szanse szerszego metropolitalnego rozwoju, jednak w chwili obecnej są to tzw. metropolie w produkcji, rozwijające się, a ich metropolitalność ma charakter w dużej mierze lokalny.

Bibliografia

- Budner W.W., *Procesy metropolizacji i rozwoju metropolii w Polsce*, „Acta Scientiarum Polonorum. Administratio Locorum” 7, 2008, nr 1.
- Gorzelał G., Jałowiecki B., *Konkurencyjność regionów*, „Studia Regionalne i Lokalne” 1, 2000, nr 1.
- Gorzelał G., Jałowiecki B., Smętkowski M., *Obszary metropolitalne w Polsce: problemy rozwojowe i delimitacja*, Raporty i Analizy Euroreg 2009, nr 1, Warszawa 2008.
- Instytut Konkurencyjnej Ekonomii Regionów, 3. *Ranking metropolitalności miast polskich. NORDEA METROX 2010*, Poznań 2010.
- Jałowiecki B., *Metropolie*, Białystok 1999.
- Jałowiecki B., *Polskie miasta w procesie metropolizacji*, „Studia Regionalne i Lokalne” 19, 2005, nr 19.
- Jałowiecki B., *Spoleczna przestrzeń metropolii*, Warszawa 2000.
- Lendzion J., *Znaczenie obszarów metropolitalnych i ich otoczenia oraz współczesnych procesów metropolizacyjnych w kształtowaniu polityki regionalnej państwa*, Ekspertyza przygotowana na zamówienie Departamentu Polityki Regionalnej Ministerstwa Gospodarki i Pracy dla potrzeb tworzenia Narodowej Strategii Rozwoju Regionalnego, Gdynia 2004.
- Markowski T., *Główne tendencje rozwoju i problemy strukturalne polskich metropolii w nowych warunkach ustrojowych*, Warszawa 1988, Biuletyn KPZK PAN.
- Markowski T., Marszał T., *Metropolie. Obszary metropolitalne. Metropolizacja. Problemy i pojęcia podstawowe*, Warszawa 2006.
- Parteka T., *Europejskie wyzwania spójności polskiej przestrzeni. Regiony, metropolie, transport*, Gdańsk 2008.
- Parysek J.J., *Metropolie: metropolitalne funkcje i struktury przestrzenne*, [w:] *Funkcje metropolitalne i ich rola w organizacji przestrzeni*, red. I. Jażdżewska, Łódź 2003.
- Podstawy gospodarki przestrzennej — wybrane aspekty*, red. S. Korenik, J. Słodczyk, Wrocław 2005.
- Smętkowski M., *Nowe relacje między metropolią a regionem w gospodarce informacyjnej*, „Studia Regionalne i Lokalne” 4, 2001, nr 7.
- Szlachta J., *Problemy rozwoju wielkich miast UE na tle szerszej przestrzeni europejskiej*, [w:] *Strategie rozwoju wielkich miast*, red. R. Domański, Warszawa 1995, Biuletyn KPZK PAN.
- Un-Habitant, *State of the World's Cities 2008/2009. Harmonious Cities*, London 2008.

Zasoby internetowe

- Czemiel-Grzybowska W., *Rola innowacji w kształtowaniu funkcji metropolitalnych*, Publikacje naukowe pracowników Regionalnego Instytutu Społeczno-Ekonomicznego w Białymstoku, www.bialystokrise.pl/UserFiles/Metropolie4.doc.
- FDI Magazine, *European Cities & Regions of the Future 2010/2011*, <http://www.scribd.com/doc/28444403/European-Cities-and-Regions-of-the-Future-2010-11>.
- Foreign Policy, *Global Cities Index 2010*, <http://www.foreignpolicy.com/node/373401>.
- Khanna P., *Beyond city limits*, *Foreign Policy*, 2010, http://www.foreignpolicy.com/articles/2010/08/16/beyond_city_limits?page=full.
- Mercer, *Quality of Living Ranking*, <http://www.mercer.com/articles/quality-of-living-survey-report-2010>.
- The principal agglomerations of the World. Statistics*, <http://www.citypopulation.de/world/Agglomerations.html>.
- The 2010 ECER Banque Populaire Ranking*, <http://www.ecer.fr/rapport/rapporteng1.html>.

The global phenomenon of metropolization

Summary

A sudden increase of urbanization is one of main features of today's economy. There are around 400 cities with more than 1 million inhabitants in the world, from which one third is located in Asia. Just the metropolitan region of Tokyo-Yokohama has 34 millions of inhabitants or New York City with 22 millions. If that trend maintains, what is virtually certain, within a few years, 60% of population will become metropolises' inhabitants. Full consequences of this process is hardly to forecast. One is certain — cities will keep on growing and it will especially concern the vastest centers — metropolises. In that face, government of cities' development acquires great significance — boosting their competitiveness should go along with rules of sustainable development.

The dissertation is an attempt to present evolution from city — passive unit, which posses given conditions — to metropolis, which is an active participant of the global economy, with all its consequences for both: national and global economies. The authors tried to find answers for such questions like: what is the competition between metropolises and its results, what regions compete for. On the basis of the global tendencies there have been drawn Polish cities' 'metropolitan power' and its perspectives for development.